

1**Міжнародні, Європейські
та Українські правові документи
про статус світської і релігійної освіти****А. МІЖНАРОДНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ДОКУМЕНТИ****ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ**
*Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III)
Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р.***Преамбула**

Беручи до уваги, що визнання гідності, притаманної всім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру в усьому світі; і

беручи до уваги, що зневажання й нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення світу, в якому люди матимуть свободу слова і переконань і будуть вільні від страху та нестатків, проголошено як високе прагнення людей; і... беручи до уваги, що загальне розуміння цих прав і свобод має величезне значення...

Генеральна Асамблея

проголошує цю загальну Декларацію прав людини як певний зразок, відповідати якому мають прагнути всі народи і всі держави, з тим, щоб кожна людина і кожна структура суспільства, постійно враховуючи положення цієї Декларації, прагнули шляхом проведення просвітницької та освітянської діяльності сприяти поважанню цих прав і свобод, а також забезпечити, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, їх загальне й ефективне визнання та дотримання...

Стаття 1

Усі люди народжуються вільними й рівними за своєю гідністю та

правами. Вони наділені розумом і совістю та повинні діяти один стосовно одного в душі братерства.

Стаття 2

Кожній людині належать всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігій, політичних або інших переконань, національного, соціального чи станового походження, майнового або іншого стану.

Стаття 18

Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії, це право включає свободу міняти свою релігію чи переконання та свободу сповідувати свою релігію чи переконання як одноосібно, так і разом з іншими, публічно або приватно в ученні, богослужінні та здійсненні релігійних і ритуальних обрядів.

Стаття 19

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне вираження їх; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань і свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Стаття 26

2. Освіта повинна спрямовуватися на всебічний розвиток людської особистості й на поглиблення поваги до прав людини та її основних свобод. Освіта має сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між всіма народами, расовими і релігійними групами і повинне сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй з підтримки миру.

3. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Стаття 29

Кожна людина, здійснюючи свої права і свободи, повинна зазнавати лише тих обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання й поваги прав і свобод інших та з метою задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ГРОМАДЯНСЬКІ І ПОЛІТИЧНІ ПРАВА

*Прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації і приєднання
резолуцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН 16.12.1966 р.*

Ратифікований Україною 19.10.1973 р.

Набув чинності, в тому числі й для України, 23.III.1976 р.

Стаття 18

1. Кожна людина має право на свободу думки, совісті та релігії. Це право включає свободу мати чи приймати релігію або переконання за своїм вибором і свободу сповідувати свою релігію і переконання як одноособово, так і спільно з іншими, прилюдно чи приватним чином, у відправленні культу, виконанні релігійних та ритуальних обрядів і вчень.

2. Ніхто не повинен піддаватися примусу, який обмежує його свободу мати або приймати релігію чи переконання за своїм вибором.

3. Свобода сповідувати релігію чи переконання підлягає лише обмеженням, встановленим законом і необхідним для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я та моралі, так само як і основних прав та свобод інших осіб.

4. Держави – сторони цього Пакту зобов'язуються поважати свободу батьків і, у відповідних випадках, законних опікунів забезпечувати релігійне і моральне виховання своїх дітей відповідно до власних переконань.

Стаття 19

1. Кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів.

2. Кожна людина має право на вільне висловлення своєї думки; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір.

3. Користування передбаченими в пункті 2 цієї статті правами накладає особливі обов'язки й особливу відповідальність. Воно може бути, отже, пов'язане з певними обмеженнями, які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними:

- а) для поважання прав і репутації інших осіб;
- б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення.

Стаття 20

2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що є підбурюванням до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

Стаття 27

У тих країнах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншини, особам, які належать до таких меншин, не може бути відмовлено у праві разом з іншими членами тієї ж групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ І КУЛЬТУРНІ ПРАВА

Прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200 (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 року. Ратифікований Україною 19 жовтня 1973 року. Набув чинності, в т.ч. й для України 1976 року.

Держави, які беруть участь у цьому пакті, беручи до уваги, що відповідно до принципів, проголошених Статутом Організації Об'єднаних націй, визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних прав їх є основою свободи, справедливості і загального миру,

Стаття 13

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на освіту. Вони погоджуються, що освіта повинна сприяти усвідомленню її гідності і повинна зміцнювати повагу до прав людини і основних свобод. Вони, далі, погоджуються в тому, **що освіта повинна дати можливість усім бути корисними учасниками вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма націями і всіма расовими, етнічними та релігійними групами і сприяти роботі Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру.**

3. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються **поважати свободу батьків і у відповідних випадках законних опікунів обирати для своїх дітей не тільки запровадженні державними**

владами школи, а й інші школи, що відповідають тому мінімуму вимог для освіти, який може бути встановлено чи затверджено державою, і **забезпечувати релігійне та моральне виховання своїх дітей відповідно до своїх власних переконань.**

**ДЕКЛАРАЦІЯ
ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ НЕТЕРПИМОСТІ
ТА ДИСКРИМІНАЦІЇ НА ПІДСТАВІ
РЕЛІГІЇ ЧИ ПЕРЕКОНАНЬ**

*Проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 25.XI.1981 р.
(резолуція 36/55)*

Генеральна Асамблея

беручи до уваги, що згідно з одним з основних принципів статуту Організації Об'єднаних Націй гідність та рівність притаманні кожній людині і що всі держави-члени зобов'язалися вживати спільних та самостійних дій у співпраці з Організацією Об'єднаних Націй для сприяння та заохочення загальної поваги та дотримання прав людини та основних свобод для всіх незалежно від раси, статі, мови чи релігії,

беручи до уваги, що у Загальній Декларації прав людини та основних Міжнародних пактах про права людини проголошуються принципи недискримінації та рівності перед Законом і право на свободу думки, совісті, релігії чи переконань...

беручи до уваги, що релігія чи переконання є для кожного, хто їх дотримується, одним з основних елементів розуміння ним життя та що свободу релігії чи переконань слід цілком дотримуватися та гарантувати її,

вважаючи важливим сприяти розумінню, терпимості та поважанню у питаннях свободи релігії чи переконань з метою, що сумісна із Статутом, іншими відповідними документами Організації Об'єднаних Націй та з метою і принципами цієї Декларації.

...

Стаття 1

1. Кожна людина має право на свободу думки, совісті та релігії. Це право включає свободу мати релігію чи переконання на свій вибір і свободу сповідати свою релігію та виражати переконання

як одноосібно, так і спільно з іншими, публічно чи приватно, у відправленні культу, виконанні релігійних та ритуальних обрядів та вчень.

Стаття 2

1. Ніхто не повинен зазнавати дискримінації на ґрунті релігій або переконань з боку будь-якої держави, установи, групи осіб чи окремих осіб.

2. В змісті цієї Декларації вираз "нетерпимість та дискримінація на ґрунті релігій або переконань" означає будь-які розрізнення, виключення, обмеження або переваги, базовані на релігії або переконаннях і метою яких або наслідком є знищення або невизнання, використання або здійснення на ґрунті рівності прав людини та основних свобод.

Стаття 4

1. Всі держави повинні вживати ефективних заходів для запобігання та ліквідації дискримінації на ґрунті релігії або переконань у визнанні, здійсненні та реалізації прав людини і основних свобод у всіх сферах громадянського, економічного, політичного, соціального і культурного життя.

Стаття 5

1. Батьки, або у відповідних випадках, законні опікуни дитини мають право визначати спосіб життя в рамках сім'ї у відповідності із своєю релігією або переконанням, а також виходячи з морального виховання, яке на їх думку, має отримати їхня дитина.

2. Кожна дитина має право на доступ до освіти у сфері релігії або переконань у відповідності з бажанням її батьків, або, у відповідних випадках, законних опікунів, і не примушується до навчання у сфері релігії чи переконань всупереч бажанням її батьків чи законних опікунів, при цьому керівним принципом є інтереси дитини.

3. Дитина убезпечується від будь-якої форми дискримінації на ґрунті релігії або переконань. Вона повинна виховуватися у душі зрозуміння, терпимості, дружби між народами, миру і загального братерства, поважання свободи релігій або переконань інших людей, а також повного усвідомлення того, що її енергія та здібності повинні бути присвячені служінню на благо інших людей.

4. Якщо дитина не перебуває в опіці своїх батьків або законних опікунів, то береться належним чином до уваги виражена ними воля або

будь-які прояви їхньої волі у питаннях релігії або переконань, при цьому керівним принципом є інтереси дитини.

5. Практика релігії або переконань, у яких виховується дитина, не повинні заподіювати шкоди ні її фізичному або розумовому здоров'ю, ні її повному розвитку із дотриманням пункту 3 статті 1 цієї Декларації.

Стаття 7

Права і свободи, проголошені в цій Декларації, подаються в національному законодавстві таким чином, щоб кожна людина могла користуватися такими правами та свободами на практиці.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ПРАВА ОСІБ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДО НАЦІОНАЛЬНИХ АБО ЕТНІЧНИХ, РЕЛІГІЙНИХ ТА МОВНИХ МЕНШИН *Прийнято резолюцією 47/135 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 року*

Генеральна Асамблея,

знову підтверджуючи, що одною з основних цілей Організації Об'єднаних Націй, як проголошено в Статуті, є заохочення та розвиток поважання прав людини та основних свобод усіх, без розрізнення раси, статі, мови або **релігії**,

знову підтверджуючи віру в основні права людини, гідність та цінність людської особистості, рівноправ'я чоловіків та жінок та рівність великих і малих націй,

намагаючись сприяти реалізації принципів, що містять Статут, Загальна декларація прав людини, Конвенція про запобігання геноцидові та покарання за нього. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Декларація про ліквідацію усіх форм нетерпимості та дискримінації на ґрунті релігій або переконань, Конвенція про права дитини, а також інші відповідні міжнародні документи, які було прийнято на всесвітньому чи регіональному рівні, і міжнародні документи, укладені між окремими державами-членами Організації Об'єднаних Націй,

...

визнаючи необхідність забезпечення ще ефективнішого втілення у життя міжнародних документів з прав людини стосовно прав осіб, що належать до національних чи етнічних, релігійних та мовних меншин, проголошує цю Декларацію про права осіб, що належать до національних чи етнічних, релігійних та мовних меншин...

Стаття 4

1. Держави вживають при необхідності заходів для забезпечення того, щоб особи, що належать до меншин, могли повною мірою та ефективно здійснювати свої права людини та основні свободи без будь-якої дискримінації і на підставі повної рівності перед законом.

4. Держави при необхідності вживають заходів у галузі освіти з метою стимулювання вивчення історії, традицій, мови і культури меншин, які проживають на їхній території Особи, що належать до меншин, повинні мати належні можливості для отримання знань, необхідних для життя у суспільстві (взагалі) і в цілому.

ПРОПОЗИЦІЇ ДЕРЖАВАМ-ЧЛЕНАМ ООН СЕМІНАРУ, ПРОВЕДЕНОГО (ГРУДЕНЬ 1984 РОКУ) ЦЕНТРОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ ООН

1. Кожна держава забезпечує гарантію **релігійних свобод** в конкретній формі і забороняє дискримінацію на релігійному ґрунті.

2. *Держава організовує або забезпечує національні інститути, які відповідають за розвиток терпимості і борються із дискримінацією за ознакою віросповідання.*

3. Установи, які відповідають за культуру та освіту, повинні розробляти програми, які роз'яснюють **сутність вартості релігійних свобод** і спрямовані на їх укорінення.

4. *Державні службовці повинні одержувати спеціальну підготовку і керівні вказівки щодо практики поваги до різних релігійних традицій і вірувань, відмови від дискримінації за ознакою віросповідання.*

5. Для загальноосвітніх шкіл слід розробити програми, які навчають принципам прав людини у сфері свободи віросповідання і совісті, дають знання про їх місце в контексті міжнародних нормативних документів з прав людини.

**ПІДСУМКОВИЙ ДОКУМЕНТ ВІДЕНСЬКОЇ ЗУСТРІЧІ
ПРЕДСТАВНИКІВ ДЕРЖАВ-ЧАСНИКІВ НАРАДИ
З БЕЗПЕКИ І СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ
(19 січня 1989 р.)**

Держави-учасниці

- (11.) *підтверджують, що будуть поважати права людини і основні свободи, включаючи свободу думки, совісті, релігії і переконань, для всіх, незважаючи на расові, статеві, мовні та релігійні відмінності. Вони підтверджують також загальне значення прав людини й основних свобод, повага яких є суттєвим фактором миру, справедливості й безпеки.*
- (16) *З метою забезпечення свободи особистості сповідувати релігію чи віру держави-учасниці будуть, крім іншого:*
- (16.1) *вживати ефективних заходів з метою і запобігання і ліквідації дискримінації осіб чи об'єднань на ґрунті релігії або переконань щодо визнання, здійснення і використання прав людини і основних свобод у всіх сферах громадянського, політичного, економічного, соціального, культурного життя і для забезпечення реальної рівності між віруючими і невіруючими;*
- (16.2) *сприяти клімату взаємної терпимості й поваги між віруючими різних об'єднань, а також між віруючими і невіруючими;*
- (16.6) *поважати право кожного давати і одержувати релігійну освіту на мові за своїм вибором або індивідуально, або разом з іншими;*
- (16.7) *в цьому контексті поважати серед іншого свободу батьків забезпечувати релігійну і моральну освіту своїх дітей у відповідності зі своїми власними переконаннями;*

ПАРЛАМЕНТСЬКА АСАМБЛЕЯ РАДИ ЄВРОПИ

(сорок четверта чергова сесія)

Рекомендація 1202 (1993)

Щодо релігійної терпимості в демократичному суспільстві

15. Світська держава не повинна накидати своїм громадянам жодних релігійних зобов'язань. Вона повинна також сприяти шануванню

всіх визнаних релігійних спільнот та пом'якшувати їхні відносини із суспільством у цілому.

Освіта та культурний обмін

3. забезпечувати вивчення релігійних та етичних систем як шкільної дисципліни, домагатися окремого і ретельного опису релігій в шкільних підручниках (зокрема з історії) та усному викладанні з метою досягти кращого і повнішого розуміння різноманітних релігій;

4. наголошувати на тому, що знання власної релігії чи етичних принципів є передумовою щирої терпимості, яка може стати певним запобіжником байдужості та упередженості;

5. створити “постійну конференцію щодо підручника з історії релігії” у складі представницької групи теологів, істориків і філософів з метою укладання основних текстів, документів і коментарів до шкільних навчальних програм;

6. уможливити переказ молоді ідей і вчинків осіб різних релігійних вірувань, які становлять приклади релігійної терпимості на практиці;

7. сприяти зустрічам та співбесідам старшокласників, студентів та іншої молоді з обізнаними на різних релігійних віруваннях особами в рамках сучасних програм культурного обміну;

8. сприяти міжконфесійному діалогу та діяльності організацій, що покликані покращити міжконфесійне взаєморозуміння, а отже, зміцнювати спокій і повагу до прав людини;

9. забезпечити подібні засоби також релігійним школам усіх визнаних конфесій.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 1396 (1999) “РЕЛІГІЯ ТА ДЕМОКРАТІЯ”

Прийнято Парламентською Асамблеєю Ради Європи

27 січня 1999 р.

10. Просвіта є ключовим засобом подолання неучтва і стереотипів. Перегляд шкільних та університетських курсів є нагальною справою, яка дозволить забезпечити краще розуміння різних релігій; релігійні настанови не повинні здійснюватися за рахунок уроків про релігії як сутнісну складову історії, культури та філософії людства.

II. – сприяти розвитку знань про релігію, особливо:

а) в рамках етичної та громадянсько-демократичної освіти

підтримувати навчання тому, що релігії є зібранням цінностей, розрізнення яких повинно бути розвиненим серед молоді;

б) сприяти викладанню у школах порівняльної історії різних релігій, звертаючи увагу на їх походження, схожість деяких їхніх цінностей та різноманіття звичаїв, традицій, свят і т. п.;

с) заохочувати вивчення історії і філософії релігій та дослідження цих предметів в університетах паралельно з теологічними дослідженнями;

д) співпрацювати з релігійними навчальними установами для введення або підсилення в їхніх курсах аспектів, пов'язаних з правами людини, історією, філософією та наукою.

е) уникати — якщо йдеться про дітей — будь-яких конфліктів між здійснюваним державою навчанням релігії та релігійною вірою сімей, поважаючи їх вільний вибір у цьому дуже делікатному питанні.

Б. УКРАЇНСЬКІ ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

(витяг)

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)

Стаття 15

Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Цензура заборонена. Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України.

Стаття 35

Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав